
Projev rektora UK profesora Tomáše Zimy

Projev rektora profesora Tomáše Zimy u příležitosti 669. výročí založení UK

Magnificence, spectabiles, excelence, kolegyně a kolegové, studentky a studenti, přátelé Univerzity Karlovy, dámy a pánové,

jsem velmi rád, že vás dnes mohu přivítat ve Velké aule staroslavného Karolina u příležitosti 669. výročí vzniku naší univerzity – Univerzity Karlovy, instituce, která již po staletí přináší poznání nejen obyvatelům Českého království, Československa, České republiky, ale všem lidem z celého světa, kteří přišli do Prahy poznání získávat a sdílet s ostatními.

V loňském roce jsem 7. dubna na tomto místě hovořil o odkazu našeho zakladatele, římského císaře a českého krále Karla IV., jehož sedmisté výročí jsme slavili, pro současnost, o dlouhé tradici našeho vysokého učení, o tradici, ze které čerpáme a jež nás zároveň obohacuje i zavazuje.

V letošním roce chci hovořit především o naší odpovědnosti, tedy o odpovědnosti učitelů a studentů vůči své univerzitě a vůči kolegům, ale zejména o naší odpovědnosti vůči celé společnosti. Tato odpovědnost je nesmírně důležitá a vyplývá z historické tradice i ze současného postavení vysokých škol. V časech, kdy v Evropě ve středověku vznikaly první univerzity, byli – a i nyní jsou – jejími mistry a jejími hodnostáři přední intelektuálové, osobnosti s vizí rozvíjet společnost. Při vzniku Univerzity Karlovy v polovině 14. století proto stáli císaři a králi Karlovi po boku jako jeho nejbližší spolupracovníci univerzitní mistři a profesori – univerzita tedy nebyla ani v náznaku odtržena od společenského vývoje, a to jak českého, tak i evropského v nejširším slova smyslu.

Odpovědnost členů akademické obce byla příznačná i pro všechna další historická období, pro celé dějiny naší univerzity. V příštím roce si budeme připomínat vznik první Československé republiky, při němž hráli klíčovou roli právě absolventi a učitelé Univerzity Karlovy – profesor Tomáš Garrigue Masaryk, docent Edvard Beneš a Milan Rastislav Štefánik, první dva prezidenti suverénního československého státu, a jeden z nejvýznamnějších intelektuálů a představitelů slovenského národa. Oba dva prvně jmenovaní muži – profesor Masaryk i docent Beneš – měli k Univerzitě Karlově po celý život vřelý vztah, na němž nic nezměnilo ani to, že se plně věnovali jiné profesi než univerzitnímu bádání, a sice politice. Univerzita byla v jejich očích napořád institucí, s níž byli bytostně spojeni, byla jednou z klíčových institucí mladého československého státu, její profesori, docenti, asistenti i studentky a studenti patřili neodmyslitelně ke generaci, která vytvářela podmínky pro úspěšný rozvoj Československa, jedné z předních evropských zemí v období mezi dvěma světovými válkami.

Nebyla tedy žádná náhoda, že se nacistická okupační moc od roku 1939 zaměřila právě na univerzity. Nikoli náhodou došlo k jejich uzavření a k brutálním represím vůči univerzitním, respektive vysokoškolským učitelům a studentům. Právě v nich nacisté velmi správně vytušili své nejnebezpečnější protivníky, právě v jejich studentech a absolventech viděli ty nezarputilejší zastánce demokratických, prvorepublikových a obecně humanistických tradic, oněch Masarykových „ideálů humanitních“, právě je bylo třeba zničit, měla-li být jejich genocidní a germanizační politika úspěšná.

Po skončení druhé světové války a po osvobození republiky se situace příliš nezměnila. Také represivní složky komunistické moci se krátce po tzv. Vítězném únoru zaměřily rovněž na univerzitu, která se jim zdála být nebezpečně nezávislou institucí v jejich snaze o ovládnutí země. Teprve listopad 1989 znamenal zásadní přelom v moderních dějinách naší alma mater. Tedy více než před čtvrt stoletím se československá, respektive česká společnost včetně členů akademické obce Univerzity Karlovy nadechla svobody, kterou dodnes pokládáme za zcela samozřejmou součást našich životů.

Za zcela samozřejmou pokládáme rovněž skutečnost, že můžeme svobodně bádát a učit, ale také se vyjadřovat ke všem aktuálním tématům a složitým problémům, s nimiž se naše i evropská společnost potýká. Tato zdánlivá „samozřejmost“ přitom samozřejmá vůbec není. Je to výsada, již se zdaleka netěší lidé v každé zemi, výsada, které bychom si měli velmi vážít a o jejíž uchování bychom měli neustále usilovat. Historie nás už nejednou poučila, že o ni můžeme přijít dříve a snáze, než se nadějeme; jenom v uplynulém 20. století jsme toho byli svědky hned několikrát, pokaždé s nanejvýš tragickými důsledky.

Nejde pouze o to, že smíme svobodně bádát, psát a přednášet, že nám to naše demokratická společnost umožňuje. Jde také o to, že bychom neměli zůstávat uzavřeni ve svých pracovnách, seminárních místnostech, posluchárnách, ale že je třeba být aktivními členy akademické obce a celé společnosti. Je potřebné zaujímat jasná stanoviska a jasné názory a za všech okolností říkat, co je správné a co není. Je nutné reagovat na to, když se nejen u nás doma, ale kdekoli ve světě děje bezpráví. Je potřebné odvážně vstupovat do veřejného prostoru. Když to totiž nebudeme dělat my, udělá to,

tak jako mnohokrát v minulosti, ke škodě společnosti, někdo jiný. Populisté všeho druhu, ti napravo i nalevo, a političtí avanturisté by velmi uvítali, kdybychom neopouštěli své laboratoře, knihovny a pracovny, kdybychom byli pasivní. Je zkrátka třeba, abychom v současné velmi rychle a dramaticky se měnící době, kdy hrozí, že se demokracie změní v e-kracii, byli oním potřebným kritickým hlasem. Kdyby totiž tato e-kracie skutečně vznikla, v řadě aspektů by to vedlo k zániku těch nejcennějších hodnot demokratické společnosti.

Rolí univerzity vždycky bylo a je ukazovat cestu – vést studenty a vědce, místní i mezinárodní komunitu a vlastně celou společnost. Je mimořádně důležité ukazovat cestu v době, kdy jsou vědecká fakta stále častěji nahrazována přáními či fikcemi a kdy emoce vítězí nad rozumem. To je možné jen prostřednictvím vědy a vzdělávání.

Nové poznatky přicházejí tak rychle, že na ně nezřídka stačíme reagovat jen s vypětím sil, ve výuce hraje stále významnější roli nová technika, častěji nás zastupují nové technologie. Objevují se hlasy, že tradiční role učitele zaniká či brzy zanikne, že snad ani učitelé nebudou třeba, že zcela postačí komunikace prostřednictvím internetu, prostřednictvím takzvaných nových médií.

Na těchto názorech je jistě něco pravdy. V určitém ohledu ale učitele nahradit ničím nelze a nikdy nepůjde. Pedagog je tím, kdo svým studentům předává svoje odborné znalosti a dovednosti, všechno, co se sám až doposud naučil a co zná a umí, ale také tím, kdo je vede, provází je jejich vysokoškolskými studii, formuje jejich osobnost jako přirozená autorita a vzor. Měl by být tím, kdo se svými studenty diskutuje nejen o tom, co se právě teď děje v jejich zkumavkách a přístrojích, o tom, co po večerech vyčetli v odborných publikacích, o fyzikálních zákonech a historických souvislostech, nýbrž také a dost možná hlavně tím, kdo se s nimi baví o všech složitostech dnešního světa. Světa, který je tak komplikovaný, že mu není snadné porozumět ani pro ty, kteří jsou na nejlepší cestě k tomu stát se vynikajícími experty v tom či onom oboru lidské činnosti.

Učitelé a studenti společně přinášeli, přinášejí a budou přinášet nové znalosti ve vzájemné komunikaci a lidské interakci k rozvoji společnosti.

Žijeme v době, kterou mnozí odborníci označují za přelomovou. Zda mají pravdu, ukáže až čas. Současné se vede diskuze, je-li je třeba „více či méně „Evropy“, což je zdánlivě velmi jednoduchá otázka, která má ale v různých oblastech společnosti různou odpověď. Před několika dny jsme si připomněli šedesát let od podpisu Římských dohod, které stály na počátku Evropského (hospodářského) společenství. Univerzity a akademici byli před více než půlstoletím u počátku formování společného evropského prostoru. V Amsterodamské smlouvě z roku 1997 byla Evropská unie označena za Unii znalosti – Union of knowledge. Řada lidí, zejména z mladší generace, dnes bere mnoho pozitivních projektů jako naprostou samozřejmost, která ještě před dvaceti či třiceti lety nebyla ničím jiným než pouhou smělou vizí. Každá vize, každý projekt a každá činnost má přirozeně také své negativní stránky, jež vyvolávají vzrušené diskuze, ale moudrá společnost či moudrý člověk, který je tvorem chybujícím, má schopnost věci napravit, dávat je do pořádku a zlepšovat. Já sám jsem optimistou, a proto věřím, že problémy a negativa, která jsou s dnešní Evropskou unií spojeny, budou napraveny správným směrem. Rád bych zmínil alespoň jeden konkrétní a velmi úspěšný projekt, a sice Erasmus, projekt s rozsáhlou výměnou učitelů a studentů. Právě díky němu můžeme označit poslední dvě generace studentů za „Erasmus Generation“, jež čítá již více než devět milionů lidí a jež je optimistickou vizí budoucí Evropy. Rád bych připomněl slova italského prezidenta Sergia Mattarelli, který při nedávném setkání s rektory řekl, že univerzity jsou „strážci evropských hodnot“. Z těchto slov vyplývá, že naše práce je zároveň velkým úkolem, významným posláním.

Již jednou jsem zde dnes mluvil o odvaze. Zdá se mi, že je to možná ten nejdůležitější rys, jež by měl dnešní univerzitní učitel mít. Dokázat pojmenovat věci a skutečnosti, události, ke kterým dochází, jednoznačně a v první řadě pravdivě. Mít schopnost projevit odvahu nazývat věci takové, jaké skutečně jsou, dnes totiž není samozřejmé, stejně jako není samozřejmá naše svoboda, o které jsem mluvil na začátku svého projevu. Budeme-li tedy stateční a budeme-li pečovat o svobodu a pravdu, je to to nejlepší. Věřím, že této své povinnosti dostojíme. Učitelé, studenti, akademická komunita. Děkuji vám za pozornost.

Quod bonum, felix, faustum, fortunatumque sit!